

Muntlig produksjon og interaksjon

- utfordringer og muligheter

I Norge fikk vi Læreplanen Kunnskapsløftet i 2006 (LK06). Med den nye læreplanen fikk vi blant annet en felles plan for alle fremmedspråkene og felles kompetansemål for nivå I i grunnskolen og på videregående skole. Før innføringen av LK06 hadde fremmedspråk hatt status som ett av flere valgfag i ungdomsskolen, uten eksamen. Med innføringen av LK06 ble det ikke lenger mulig å velge helt bort språk som valgfag i ungdomsskolen og en muntlig eksamen i fremmedspråk ble introdusert i 2009. Det har naturlig nok ført til et økt fokus på de muntlige ferdighetene i fremmedspråkoplæringen.

Til muntlig eksamen i fremmedspråk har det blitt vanlig at eleven får en lytteprøve, holder en presentasjon og deltar i en spontansamtale, i tråd med kompetansemålene i faget. I denne teksten vil jeg først og fremst fokusere på de produktive ferdighetene. Til å begynne med skal jeg se på et par utfordringer man kan støte på når elevene forbereder og holder presentasjoner. Deretter vil jeg komme inn på spontansamtalen og gi noen eksempler på rollekort, et verktøy som både er enkelt, motiverende og effektivt. Jeg vil også komme inn på strategibruk og vurdering. Underveis refererer jeg til de norske kompetansemålene. De språklige eksemplene er fra fransk.

Det er viktig, at elevene er i stand til at gjøre språket til sitt eget ved å tilpasse innholdet til det de ønsker å uttrykke.

Fotograf: gokce-, Antalya, Tyrkiet

Af Anita Nyberg

Lærer i fransk med utdanning fra universitetet i Orléans og Oslo. Praktisk pedagogisk utdanning ved Universitetet i Oslo. Fagdidaktiker i fransk ved universitetet i Oslo 2009-2012. Ansatt på Kastelet skole siden 2004.

Muntlig produksjon

Ferdigheten muntlig produksjon er knyttet til monolog og handler om evnen til å kunne holde ordet. Ifølge kompetansemålene i LK06 skal elevene kunne *fremføre ulike emner muntlig*. Ferdigheten behøver ikke nødvendigvis å innebære forberedt presentasjon, det kan godt dreie seg om å holde et innlegg i en samtale. Det å kunne *fremføre ulike emner muntlig*, krever likevel et innhold utover det som normalt vil komme frem i en samtale, for eksempel i form av en muntlig presentasjon, en tale, en fortelling, en appell eller liknende.

Når elevene forbereder et muntlig framlegg og bruker ulike hjelpemidler, kan det oppstå utfordringer. Det er i tråd med læreplanen at elevene skal bruke ulike kilder og hjelpemidler i arbeidet sitt, men hvordan de bruker dem, kan være avgjørende. Tilgang på ny teknologi og et uendelig hav av kilder og hjelpemidler kan være til meget god hjelp når elever skal finne ord og uttrykk eller informasjon om et tema, men teknologien kan også være til besvær.

Et velkjent eksempel på bruk av kilder som er lite hensiktsmessig, er at tekst fra kilder blir klippet ut og fremført uredigert. Det er nyttig for elevene å bruke tekster som modell for egen språkproduksjon, men det er viktig at de er i stand til å gjøre språket til sitt eget ved å tilpasse innholdet til det de ønsker å uttrykke. Noe annet kan være at eleven får uforholdsmessig mye hjelp av noen som kan språket. For mye eller feil hjelp kan være uheldig. Når elever fremfører noe de selv ikke er forfattere av,

blir de gjerne veldig bundne av sine notater, noe som igjen kan føre til at kvaliteten på fremførelsen blir dårligere.

Oversettelsesprogrammer på nettet har blitt et populært hjelpemiddel. Når elever strever med å formulere setninger på målspråket, er et slikt verktøy fristende å ty til, vel vitende om at det ikke alltid vil oversette riktig. Fordi elevene ofte mangler nok kunnskaper om språket til å vurdere om den digitale oversettelsen er god nok, vil språket heller ikke bli korrigert. Læringsutbyttet vil også bli begrenset dersom man ikke forsøker å formulere setninger på egen hånd. I stedet for å forby verktøyet, kan det likevel være mer konstruktivt å drøfte med elevene hva som kan være god bruk og hva man faktisk kan lære noe av. Mine elever har etter hvert kommet fram til at følgende bruk av oversettelsesprogrammer kan være fornuftig:

Å benytte oversettelsesverktøy for å søke på enkeltord kan være tidsbesparende, men det er ofte nødvendig å dobbeltsjekke med ordbok, da mange ord har flere betydninger. Søker man for eksempel på ordet «gang» på google oversetter, får man «temps» som alternativ på fransk, som vanligvis betyr tid eller vær. Søker man på «gulf», får man «étage», og slik kan man fortsette. Slike eksempler kan det være veldig nyttig å vise elevene for å bevisstgjøre dem på begrensninger og fallgruver ved verktøyet. Hvis de derimot bare har glemt et ord på målspråket, er det ikke noe problem, fordi de vil kjenne igjen ordet når de ser det.

Forøvrig er bruk av ordbok heller ikke uproblematisk dersom eleven ikke vet hvordan den skal brukes. For eksempel må man kunne forstå symboler for ordklasser og kjønn på substantiver, og være klar over at man alltid må søke på ubøyde former av verb og adjektiver. Elektroniske ord-

bøker kan være gode alternativer da de gjerne tilbyr flere eksempelsetninger som viser hvordan ordene brukes, synonymer og oversettelse til flere språk. Et annet alternativ kan være å søke på begrepet på internett for å se i hvilke sammenhenger det blir brukt.

En annen måte å bruke et oversettelsesprogram på, kan være å oversette en setning man har formulert på målspråket til morsmålet, for å sjekke om den betyr omtrent det man ønsker å uttrykke. Blir setningen dårlig på morsmålet, vil elevene undersøke setningskonstruksjonen sin, og kan følgelig lære noe av det. Det kan likevel skje at det er oversettelsen det er noe galt med, og ikke elevens opprinnelige setning på målspråket.

Det sier seg selv at vurderingen kan bli problematisk dersom eleven fremfører noe som ikke er egenprodusert. Ofte vil eleven ty til opplesning dersom han eller hun ikke har et eieforhold til innholdet. Siden høytlesing ikke er et kompetansemål i den norske læreplanen, er en opplest presentasjon egentlig ikke brukbar som gjenstand for vurdering, med unntak av uttale, intonasjon og kanskje innhold. Det kan derfor være lurt at man alltid stiller noen oppfølgings-spørsmål etter en presentasjon for å sjekke om eleven forstår det han eller hun har fremført.

Et av læreplanmålene sier at eleven skal kunne *gi uttrykk for egne meninger og følelser*. Det å lære seg noen rele-

vante uttrykk for å si sin egen mening (*je pense que, je trouve que, à mon avis*), og å begrunne egne synspunkter (*parce que*), kan komme til nytte. I tillegg er det viktig at elevene lærer seg ord og uttrykk for å beskrive følelser, steder, personer og opplevelser. Et annet læreplanmål sier at eleven skal kunne *bruke former for tekstbinding*. Ulike tekstbindingsformer kan gi mer

» Når det gjelder strategibruk og muntlig fremføring, er det først og fremst viktig at eleven kan omformulere.

variasjon og bedre flyt og sammenheng i språket. På fransk har vi for eksempel *et, mais, ou, parce que, car, donc, en plus, ensuite, pourtant og pour conclure*. Tekstbindere er også svært nyttige og naturlige å bruke i en samtale, eller i en skriftlig tekst.

For å oppmuntre elever til å bruke mest mulig egenprodusert språk, forsøker jeg å bevisstgjøre dem på at klipp og lim-språket ofte vil gi begrenset utbytte både i læringsprosessen og i vurderingen. Setninger som eleven selv har laget og føler seg trygg på, vil ofte være bedre uttalt og mer presise enn mye opplesning og stotring. Det betyr ikke at elevene skal slutte å ta sjanser og utforske nye ting, men det er først når de har et personlig forhold til innholdet og løsriver seg fra skriftspråket at fremførel-

sen virkelig kan bli levende, og at kroppsspråket, uttalen og intonasjonen står i stil med det som presenteres. Det er derfor viktig at oppgavene læreren lager er utformet slik at elevene ikke bare kan hente informasjon fra kilder. En muntlig presentasjon bør også ha et klart formål og en målgruppe som gjør det nødvendig å tilpasse innholdet. For å trene på strategier og øve på muntlig produksjon uten manus, kan man også spille et slangespill¹ eller få spontane «taleoppdrag». Bilder og visuelle hjelpemidler kan også være gode redskaper for å få elevene til å beskrive, si sin mening eller å bruke fantasien til å lage en muntlig fortelling.

Et annet kompetansemål under hovedområdet kommunikasjon i LK06 sier at elevene skal kunne *bruke [...] strategier tilpasset formålet*. I *Den europeiske språkpermen* finnes mange gode tips til strategibruk. Når det gjelder strategibruk og muntlig fremføring, er det først og fremst viktig at eleven kan omformulere. Det kan være nyttig for eleven å ha med seg en disposisjon, stikkord, bilder og illustrasjoner for å unngå det berømte «jernteppet», men det er nyttig å kunne finne alternative måter å si ting på for ikke å stå fast. I tillegg til å omformulere, kan eleven også bruke kroppsspråk, peke på illustrasjoner, eller rett og slett bare gå videre i sin fremføring.

Spontan interaksjon

Ifølge læreplanen skal eleven *kunne delta i enkle, spontane samtalesituasjoner og tilpasse språkbruken i noen grad til ulike kommunikasjonssituasjoner*. Spontan interaksjon oppleves nok ofte som en stor utfordring for elevene da de ikke har mulighet til å lære utenat og har begrenset betenkningstid. Innøvd eller oppleste dialoger har altså lite med evnen til å samtale å gjøre. Spontansamtale involverer dessuten å kunne lytte og forstå i tillegg til å produsere setninger som passer inn i samtalsituasjonen.

For å beherske spontan kommunikasjon er det viktig med mye og god trening. Ofte har elevene stort utbytte av å ha spontansamtaler med læreren om ulike temaer. En samtale med læ-

Spontansamtale involverer dessuten å kunne lytte og forstå i tillegg til å produsere setninger som passer inn i samtalsituasjonen
Fotograf: melodi2, New Zealand

reren på målspråket kan ofte egne seg godt som grunnlag for vurderingen. Læreren kan få samtalen til å vare en stund ved å omformulere, tilpasse språket, og bidra med nytt ordforråd. Eleven vil ofte snappe opp nye ord og uttrykk som læreren bruker, og selv ta dem i bruk i løpet av samtalen. Dette kan gi god læring, men noen ganger er det mer tidsbesparende, kanskje mer motiverende og mindre skummelt for elevene å trene på snakke med hverandre. Det krever derimot at alle elevene har noe å bidra med i samtalen, altså trengs det tilrettelegging.

For å få elevene til å snakke sammen spontant, kan rollekort være et godt alternativ. Rollekortene er som oftest laget for to personer og består av en situasjonsbeskrivelse og en instruks til hver av elevene. Elevene skal ikke lese hverandres roller eller få lang forberedelsestid, men de trenger som regel et minutt til å tenke gjennom sin instruks og til å finne ord og uttrykk de trenger, eventuelt ved å konsultere noen som har fått utdelt den samme rollen. Gjennom bruk av ulike typer rollekort i opplæringen, får elevene mulighet til å samhandle muntlig med andre elever på en uhøytidelig måte. De vil også kunne lære av hverandre gjennom den språklige samhandlingen. Rollekortene kan varieres i det uendelige med ulike praktiske situasjonsbeskrivelser og kan tilrettelegges for alle nivåer. Bruk av rollekort kan dermed også være bidra til praktisk tilnærming og tilpasset opplæring i faget. Ved hyppig bruk av slike spontanrollespill, kan elevene få nødvendig trening i å innlede og avslutte samtaler, ta i bruk språkfunksjoner (stille spørsmål, be om noe), bruke ulike tiltaleformer og strategier. Rolekort kan også være egnet til å prøve elevens evne til å samtale på en muntlig eksamen. Av praktiske hensyn bør rollekortet være på morsmålet, særlig i begynneropplæringen.

I tillegg til å gi uttrykk for egne meninger og følelser, sier kompetansemålene at elevene skal kunne forstå og bruke tall i praktiske situasjoner og forstå og bruke et ordforråd som dekker dagligdagse situasjoner. I et rollekort vil det

være naturlig å legge inn situasjonsbeskrivelser fra dagliglivet. Her er et eksempel på et veldig enkelt rollekort for begynnere hvor eleven skal bruke høflighetsuttrykk og tall:

A: Du skal kjøpe kinobilletter til deg og vennene dine. En billett med ungdomsrabatt koster 2€. Du hilser høflig og ber om et visst antall billetter til den filmen dere ønsker å se. Du betaler, takker og sier farvel før du går.

B: Du sitter i skranken på kinoen og selger kinobilletter. Billettene med ungdomsrabatt koster 2€. Du må hilse, regne ut totalprisen og be høflig om beløpet før du sier farvel.

Samtaler preges ofte av mange spørsmål og svar, slik som her:

A: Du skal på ferie til Frankrike en uke med foreldrene dine og ringer et hotell for å få informasjon. Du stiller mange spørsmål: Har de ledig rom på ankomstdatoen? Hva er prisen? Er frokost inkludert? Er det gratis internet? Er det svømmebasseng? Er det langt til stranden? Er det TV på rommet? Er det kanskje andre ting du lurer på? Vær forberedt på å måtte stave navn, adresse og oppgi telefonnummer dersom du bestiller.

B: Du jobber på et hotell i Frankrike og får en telefon fra en som vil bestille rom og som har mange spørsmål om hotellet, om pris og annet. Du vil gjerne vite hvor mange personer de er, hvor mange rom de vil ha, hvor lenge de skal være, m.m. Du informerer om at dere henter passasjerer på flyplassen mot et ekstragebyr.

Hvis kunden bestiller, ber du om navn, adresse og telefonnummer.

Det er ikke alltid nødvendig å oppgi alt eleven skal si, men for begynnere kan det være trygt å få noen holddepunkter. For viderekomne kan instruksjonen begrense seg til en situasjonsbeskrivelse, slik at elevene selv må finne på innholdet. For å uttrykke egne meninger og følelser og skape behov for å samtale, kan det være relevant å legge inn en interessekonflikt i rollekortbeskrivelsen.

Ulike opplegg med *bli kjent-sirkler* eller *speed-dating* kan gi elevene mulighet til å snakke med flere personer. Elevene kan få utdelt eller lager sin egen personlighetsprofil med og bestemmer seg for hva slags person de søker. Elevene blir så plassert parvis og får et par minutter til å finne ut mest mulig om den andre, men må flytte seg til en ny samtalepartner på lærerens signal. Som etterarbeid kan eleven fortelle hvem de syntes passet best til sine søkekriterier og begrunne hvorfor. Læreren kan godt delta i sirkelen for å gi elevene muligheten til å snakke med en «morsmålsbruker» i løpet av seansen. *Overbooking på flyet*, *Heisen stopper* og *Månespillet* er også gode eksempler på spontanrollespill for flere personer².

Når man skal holde en samtale, men mangler ord, er det viktig å ta i bruk effektive kommunikasjonsstrategier. Kroppsspråk, ansiktsuttrykk, peking og lignende kan gjøre spontansamtaler mulig helt fra dag én på nybegynnernivå. For å utforske mu-

Elevene trenger som regel et minutt til å tenke gjennom sin instruks og til å finne ord og uttrykk de trenger.

Fotograf: Julio Ferro, Buenos Aires, Argentina

lighetene for kommunikasjon ved hjelp av kroppsspråk, kan elevene få ulike mimeøvelser. En mulighet er at elever mimer noe i par etter instruks fra læreren, for eksempel hva de skal gjøre etter skolen. Hva som skal mimes kan varieres fra gang til gang, og kan gjentas flere ganger med nye samtalepartnere i løpet av seansen. For å lage litt god stemning og styre øvelsen, kan læreren sette på musikk mens elevene mimer, og be dem bytte partner hver gang musikken stopper. Etter at øvelsen er gjennomført, er det viktig at elevene får sjekket om de ble forstått. Når man først bruker kroppsspråk, er det også mulig å legge inn gester typisk for kulturen tilknyttet målspråket. På fransk finnes det mange ulike gester og lyder med en spesiell betydning. For eksempel kan man si «vet ikke» ved å lage en bestemt lyd med leppene, eller man kan legge pekefingeren under øyet for å si «du lyver». Sier man *bof* på fransk, viser man likegyldighet uten å måtte formulere en hel setning.

Selv om man vanligvis har liten betenkningstid i en samtale, går det an å ta en kort tenkepause ved å bruke «tenkeord» som *euuh* eller *eh bien* på fransk. Mange tekstbindere fungerer ofte på samme måte; man kan dvele ved *donc*, *alors*, *mais* og så videre mens man tenker seg om. Å be samtalepartnere gjenta ved å si *pardon* eller *comment*, er også en nyttig strategi for å komme seg videre i samtalen dersom man er usikker på hva motparten har ment. På samme måte som for muntlig produksjon, er omformuleringer og parafrasering også viktig for å komme seg videre i en samtale eller for å klargjøre det man ønsker å si.

For å oppnå vellykket kommunikasjon kreves også noe kulturkunnskap for å tilpasse språkbruken til situasjonen og hvem man snakker med. I Frankrike skal man for eksempel alltid bruke høflig tiltaleform når annet ikke er avtalt eller faller naturlig. Uttrykk som *madame*, *monsieur*, *s'il vous plait* og *merci* er viktige å ta i bruk. Elevene må kunne bruke høflighetsuttrykk for å kunne opptre på en god måte.

Etter en muntlig presentasjon eller

Etter en muntlig presentasjon eller spontansamtale, er det naturlig med egenvurdering hvor eleven reflekterer over: *Hvad fikk jeg til? Var strategiene mine effektive? Hva trenger jeg å øve mer på? Hvilke ord og uttrykk fikk jeg bruk for? Hvilke ord og uttrykk manglet jeg?*

Fotograf:

Anissa Thompson, LA, United States

en spontansamtale, er det naturlig med en egenvurdering hvor eleven reflekterer for eksempel over: *Hva fikk jeg til? Var strategiene mine effektive? Hva trenger jeg å øve mer på? Hvilke ord og uttrykk fikk jeg bruk for? Hvilke ord og uttrykk manglet jeg? Ved å drøfte i fellesskap hvilket ordforråd som var relevant for situasjonen, kan man utnytte*

læringsrommet og knytte undervisningen til elevenes behov for kommunikasjon. Sjekklistene i *Den europeiske språkpermen* kan også være et nyttig verktøy for å vurdere sin muntlige kompetanse og reflektere over egen læring. Det er i tillegg hensiktsmessig at læreren og elevene sammen vurderer kvaliteten på oppgaven, og drøfter ulike måter å forbedre eller videreutvikle øvelsen på.

I denne artikkelen har jeg forsøkt å peke på noen utfordringer man kan støte på når elevene skal bruke fremmedspråket muntlig. Å bevisstgjøre elevene på hvordan de bruker hjelpemidler i læringsprosessen, er viktig. Det er også viktig å forsikre elevene om at det er helt naturlig å gjøre feil og at man kun lærer ved å prøve seg frem på egen hånd. Er man nøye med å honorere elevens strategibruk og evne til å snakke mest mulig fritt, har man kommet et stykke på vei. Man skal heller ikke glemme at elevene må få muligheten til å reflektere over egen læring, å finne ut hva de mestrer og hva de trenger å øve mer på. Ved å ta i bruk ulike oppgaver for spontan språkbruk ofte nok, kan det bli både tryggere og mer naturlig for elevene å snakke uten skriftlig støtte, samtidig som de sannsynligvis vil vise større språkglede og føle at de har større utbytte av opplæringen.

¹http://latelierdefle.free.fr/IMG/pdf/fichepedagogique_les_presentations.pdf

²<http://www.fremmedsprak.no/Muntlig/oppgaver3.html>

Referanser:

Den norske læreplanen i fremmedspråk: www.udir.no/kl06/FSP1-01/

Den europeiske språkpermen: www.fremmedspraksenteret.no/nor/fremmedspraksenteret/laringsressurser/den-europeiske-sprakpermen

Nettside for fremmedspråkene: www.fremmedsprak.no

Gjørven, Rita & al.: "Muntlig eksamen i fremmedspråk" i *Språk og språkundervisning* (2), 2009. Landslaget moderne språk. s. 9-14.

Henriksen, Birgit: «Mundtlighed» i *Sprogforum* nr. 14, 1999, ss.8-15: <http://inet.dpb.dpu.dk/infodok/sprogforum/spr14/henriks.html>

Langseth, Inger: "Muntlig språklæring. Å lære å snakke et fremmedspråk er å kle seg naken..." i Hestnes, H. (red.): *Språkfag 1. Idéhefter for lærere*, 2007. Tapir akademisk forlag. s. 35-42.